

دانشگاه تهران

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

موضوع:

بررسی فقهی اخلاقی تعیین جنسیت جنین

نگارش:

مریم محمدی طبس

استاد ارهنما:

دکتر محمد عادل ضیایی

استاد مشاور:

دکتر سعید نظری توکلی

پایان نامه برای دریافت درجه ی کارشناسی ارشد در رشته فقه شافعی

تابستان: ۱۳۹۳

رسالة محمد

بنام خدا

دانشکده الهیات و معارف اسلامی
گواهی دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد

با عنایت به آئین نامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته، جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد خانم
مریم محمدی طیس به شماره دانشجویی 420790040 در رشته فقه شافعی در تاریخ 1393/4/7 - ساعت
8-10 در محل سالن دفاع با عنوان: بررسی فقهی- اخلاقی تعیین جنسیت جنین با حضور هیات داوران تشکیل
شد و براساس کیفیت پایان نامه، ارائه دفاعیه و نحوه پاسخ به سوالات، رای نهایی به شرح ذیل اعلام گردید

پایان نامه مورد قبول می باشد پایان نامه با اصلاحات مورد قبول می باشد پایان نامه مورد قبول می باشد

به عدد به حروف

۱۷/۵ هزاره و نیم

نمره نهایی پایان نامه :

4

صناعت واحد پایان نامه :

بسیار خوب : درجه پایان نامه :

ردیف	مشخصات هیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبیه دانشگاهی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
1	استاد راهنما	آقای دکتر محمد عادل ضیائی	استادیار	تهران	
2	استاد مشاور	آقای دکتر سعید نظری توکلی	دانشیار	تهران	
3	استاد داور اول	آقای دکتر جلیل امیدی	دانشیار	تهران	
4	استاد داور دوم	آقای دکتر محمد جمالی	استادیار	تهران	
5	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی دانشکده :	آقای دکتر جلیل امیدی	دانشیار	تهران	

تذکر: این برگه پس از تکمیل توسط هیات داوران در نخستین صفحه پایان نامه درج می گردد.

« تقدیر و تشکر »

مراتب سپاس و قدردانی بی شائبه ام را از صمیم قلب همراه با امتنانات کامل تقدیم

می‌کنم به استادان ارجمند و گرامی:

جناب آقای دکتر محمد عادل ضیایی

جناب آقای دکتر سعید نظری توکلی

توفیق روزافزون ایشان را از درگاه خداوند منان خواستارم.

و تقدیم به :

« پدر عزیزم »

که در تمامی لمظات زندگیش ایثار و تلاش فستگی ناپذیر را بر من آموخت آن
اسطوره استواری و صبر که همه هستی ام از سایه پرمهر اوست.

« مادر مهربانم »

که کلامش آرامش می دهد، گفتارش عشق می آموزد و دعای فیرش امید می
بخشد، او که پروانه وار اوچ فداکاری را به نمایش می گذارد، هر چه هستم و فوادم
بود از اوست و این چند برگ سپاسی است بر آستانش که چون قطره ای است بر دریا.

« همسر عزیزم »

که سایه مهربانیش سایه سار زندگیم می باشد، او که اسوه صبر و تحمل بوده و
مشکلات مسیر را برایم تسهیل نمود.

چکیده:

تعیین جنسیت جنین (به شیوه‌ی امروزی) از مسائل نوظهور پزشکی است. منظور از تعیین جنسیت جنین آن است که والدین با انجام اقداماتی قبل از انعقاد نطفه، جنس مورد نظر خویش را انتخاب نمایند. تعیین جنسیت جنین اسباب مختلفی از جمله: اجتماعی، اقتصادی، نظامی و پزشکی وجود دارد، پیشگیری از به دنیا آمدن نوزادان مبتلا به بیماریهای ژنتیکی وابسته به جنس، مانند دیستروفی دوشن، لیش نیهان و هموفیلی، یکی از مهم ترین اهداف تعیین جنسیت جنین است. تمایل به داشتن پسر به دلیل بازدهی بیشتر اقتصادی و نقش او در جنگها از دیگر اهداف تعیین جنسیت بوده است، تعیین جنس جنین بر اساس تمایل پدر و مادر با موافقت ها و مخالفت هایی روبه روست. مخالفان تعیین جنسیت جنین با استناد به قرآن کریم سوره شوری لِّلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

تَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ إِنِثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذُّكُورَ

مالکیت و حاکمیت آسمان، و زمین از آن خداست؛ هر که را بخواهد می‌خواهیم؟! به هر کس اراده کند دختر می دهد و به هر کس بخواهد پسر، (۴۹)

این کار را جایز ندانسته‌اند و استناد آنها به این آیه از این منظر است که این کار را دخالت در کار خدا تلقی می شود و همچنین عقیده دارند که انتخاب بیشتر یک جنس، ممکن است باعث به هم خوردن تعادل جنسیتی در جامعه شود. در حالی که موافقان معتقدند تنها روش های مطمئن تعیین جنسیت می تواند شانس صددرصد برای انتخاب را به پدر و مادرها بدهد و تنها تعداد معدودی از زوجین تن به این روش های هزینه بر و مشکل می دهند. به همین سبب با توجه به تعداد اندک آنها چنین خطری جامعه را تهدید نخواهد کرد. موافقان تعیین جنسیت جنین با استناد به قرآن کریم آیه‌ی ۵ سوره مریم دعا برای یک جنس خاص را جایز دانسته‌اند و معتقدند یکی از امکاناتی که انتخاب جنسیت فرزند در اختیار جوامع قرار می دهد، تنظیم خانواده و کنترل جمعیت است. در بسیاری موارد تمایل به داشتن یک جنس خاص در یک خانواده سبب می شود بارداری دوم، سوم و... به امید فرزندمورد تمایل روی دهد. در حالی که با انجام روش های مطمئن انتخاب جنسیت، شاید مشکل خانواده در بارداری حل شود و بارداری بعدی صورت نگیرد.

در نهایت در مورد تعیین جنسیت قبل از لقاح می توان گفت که اگر به مادر آسیب نرساند و با توجه به انگیزه‌ی طرف اگر ضرورت داشته باشد مباح می باشد. ارزیابی اخلاقی آن هم از فرزند

دوم جهت ایجاد تنوع جنسی در خانواده در صورت عدم ترجیح جنسی نامتناسب در جامعه قبل از لقاح بلامانع می باشد.

کلید واژه: جنین، تعیین جنسیت، اخلاق، تغییر خلقت، پسر، دختر

فهرست مطالب

مقدمه	۱
الف - بیان مسأله	۱
ب - ضرورت و اهمیت تحقیق	۲
ج - اهداف تحقیق	۲
د - سؤالات تحقیق	۲
ه - فرضیات تحقیق	۲
و - پیشینه‌ی تحقیق	۲
ز - روش تحقیق	۳
ح - ساختار تحقیق	۳

فصل اول: مفاهیم و مسائل مقدماتی

۱- مفهوم شناسی	۵
۱-۱- مفهوم جنین	۵
۱-۱-۱- جنین در لغت	۵
۱-۱-۲- جنین در اصطلاح پزشکی	۵
۱-۱-۳- جنین در اصطلاح فقهی	۸
۱-۱-۳-۱- مذهب حنفی	۸
۱-۱-۳-۲- مذهب مالکی	۸
۱-۱-۳-۳- مذهب شافعی	۸

- ۱-۱-۳-۴- مذهب حنبلی ۹
- ۱-۱-۳-۵- مذهب امامی ۹
- ۱-۱-۳-۶- مذهب ظاهری ۹
- ۱-۲-۲- مفهوم جنس و جنسیت ۱۰
- ۱-۲-۱- جنس در لغت ۱۰
- ۱-۲-۲- جنس در پزشکی ۱۰
- ۱-۲-۳- جنس در فقه اسلامی ۱۰
- ۱-۱-۳- مفهوم تمایلات جنسی ۱۱
- ۱-۱-۴- اختلالات جنسی ۱۱
- ۱-۱-۵- اختلال هویت جنسی ۱۳
- ۱-۲-۲- مراحل شکل گیری جنین ۱۳
- ۱-۲-۱- در قرآن کریم ۱۳
- ۱-۲-۲- در سنت نبوی ۱۴
- ۱-۲-۳- در علم پزشکی ۱۹
- ۱-۳-۳- جایگاه جنسیت در جهان اسلام ۲۰
- ۱-۴-۴- تاریخچه‌ی تعیین جنسیت ۲۳
- ۱-۵-۵- انگیزه‌ی انتخاب جنسیت ۲۶
- ۱-۶-۱- اسباب انتخاب جنس جنین ۲۸
- ۱-۶-۱- اسباب پزشکی ۲۸
- ۱-۶-۲- اسباب غیر پزشکی ۳۰
- ۱-۶-۳- دلایل مبادرت به تعیین جنسیت به طور کلی ۳۱

فصل دوم: تعیین جنسیت از منظر پزشکی

- ۱-۲-۱- تعریف تعیین جنسیت جنین ۳۵
- ۱-۲-۲- مکانیسم دختر یا پسر دار شدن نطفه ۳۵

- ۳۶..... ۱-۲-۲-ویژگی های اسپرم های X و Y.....
- ۳۶..... ۳-۲-انواع راههای انتخاب جنسیت قبل از لقاح و تشکیل نطفه.....
- ۳۷..... ۱-۳-۲-روش لقاح آزمایشگاهی (IVF).....
- ۳۷..... ۲-۳-۲-تلقیح درون رحمی اسپرم (IUI).....
- ۳۷..... ۳-۳-۲-روش PGD (تشخیص ژنتیکی پیش از لانه گزینی).....
- ۳۸..... ۴-۳-۲-روش شتل.....
- ۳۸..... ۵-۳-۲-روش ویلان.....
- ۳۹..... ۶-۳-۲-روش micro sort.....
- ۳۹..... ۷-۳-۲-روش اریکسون.....
- ۴۰..... ۴-۲-مزایای هر یک از راههای انتخاب جنسیت.....
- ۴۱..... ۵-۲-معایب هر یک از راههای انتخاب جنسیت.....
- ۴۱..... ۶-۲-تعیین کننده های جنس جنین.....
- فصل سوم: تعیین جنسیت از منظر فقهی و اخلاقی
- ۴۵..... ۱-۳-اراده الهی در تعیین جنس جنین.....
- ۴۸..... ۲-۳-اخلاقی بودن تعیین جنس جنین.....
- ۵۳..... ۳-۳-طرق تعیین جنس جنین از دیدگاه شرع.....
- ۵۶..... ۴-۳-تعیین جنس جنین به خاطر تمایل به جنس خاص.....
- ۵۷..... ۵-۳-اقوال فقها درباره تعیین جنس جنین به طور کلی.....
- ۵۷..... ۱-۵-۳-قول به جواز تعیین جنس جنین و ادلهی آن.....
- ۵۹..... ۲-۵-۳-قول به عدم جواز تعیین جنس جنین و ادلهی آن.....
- ۶۰..... ۳-۵-۳-قول به توقف در تعیین جنس جنین و ادلهی آن.....
- ۶۱..... ۴-۵-۳-جمع بندی و ترجیح آراء.....
- ۶۳..... ۶-۳-حکم شرعی انتخاب جنس جنین با توجه به وسایل مورد استفاده.....
- ۶۳..... ۱-۶-۳-حکم شرعی به کارگیری وسایل طبیعی.....

۶۴..... ۲-۶-۳ حکم شرعی به کارگیری وسایل صنعتی

۶۴..... ۱-۲-۶-۳ تعیین جنس جنین قبل از لقاح

۶۵..... ۲-۲-۷-۳ تعیین جنس جنین بعد از لقاح

۶۵..... ۳-۲-۷-۳ تعیین جنس جنین بعد از بارداری

فصل چهارم: ضوابط و آثار تعیین جنسیت

۶۹..... ۱-۴- ضوابط و شروط تعیین جنسیت

۷۱..... ۲-۴- مزایای تعیین جنسیت

۷۱..... ۱-۲-۴- مهم ترین دستاوردهای مثبت در تعیین جنسیت

۷۲..... ۲-۲-۴- فواید روانی انتخاب جنسیت

۷۳..... ۳-۴- معایب تعیین جنسیت

۷۳..... ۱-۳-۴- عدم تناسب جمعیتی

۷۴..... نتیجه گیری

۷۵..... فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

الممد لله الذي خلق الزوجين الذكر و الانثى من نطفه إذا تمنى، و صلى الله و سلم على نبينا محمد و على آله و صحبه و سلم تسليما كثيرا.

ازدواج هسته اول ایجاد خانواده و به نوبه خود واحدی در سنگ بنای جامعه انسانی است. نوع پایه گذاری و میزان اندیشه و تدبیر در آن در میزان پیشرفت یا انحطاط، سقوط یا صعود جامعه تأثیر دارد. ازدواج پیمانی مقدس است، پیمانی که برقراری آن بر اساس مقررات، آداب و رسوم، تشریفات و قوانین خاصی است.

وجود فرزند برای خانواده نعمتی است که زن و مرد را به هم نزدیک کرده، کانون گرم خانوادگی را با نشاط و شاد می کند. وجود فرزند سبب تعادل خانواده شده و ضامن تلاش والدین و مایه امید و دلگرمی آنهاست.

اولاد چه دختر و چه پسر، از بزرگترین و بامنفعت ترین نعمت هائی است که حضرت حق به بندگان مؤمنش عنایت می کند فرزند نعمت فوق العاده ای است، منبع خیر، کرامت و سود دنیا و آخرت برای انسان است، البته انسانی که مؤمن به حق است، و به خاطر ایمانش فرزندان خود را مؤمن و صالح و شایسته تربیت می کند. ابراهیم (علیه السلام)، فرزند نداشت، از این بابت اندوهگین بود، خداوند مهربان به عبد شایسته اش در ایام کهولت اسماعیل و اسحاق را مرحمت کرد. ابراهیم به خاطر فرزندان شدن به حمد کامل حق برخاست، که فرزندان شدن به راستی اقتضای حمد می کند، حمدی که با زبان و قلب و اعضاء و جوارح تحقق پیدا کند.

الف: بیان مسأله

تعیین جنسیت جنین همواره در طول سالیان سال از رؤیاهای دست نیافتنی انسانها به شمار می رفته شاید برای برخی هیچ تفاوتی بین دختر یا پسر وجود نداشته اما بدون شک برای برخی دیگر مسأله‌ی مهمی بوده است.

در قدیم چون به نیروی کار مرد بیشتر از زن نیاز بود اگر خانواده‌ها صاحب فرزند پسر نبوده برای رسیدن به این هدف شاید تعداد بسیار بالا می رفت حداقل یکی از آنها پسر می شد. و این، یکی از عوامل ازدیاد تعداد به شمار می رود. هم چنین خیلی از خانواده‌ها به خاطر این موضوع دچار فروپاشی می شدند و این به عنوان یک معضل خیلی از خانواده‌ها را رنج می داد. پیشرفت های تازه در روش های کمک باروری، انتخاب جنسیت جنین را پیش از بارداری عملی ساخته است. با این حال پذیرش همه‌ی افراد نه ممکن است و نه به مصلحت، بر پذیرش بی قید و شرط متقاضیان پاره‌ای محذورات اخلاقی استوار است؛ از جمله به هم ریختن تناسب جمعیتی و مختل کردن روند

عادی تولید مثل، و از نظر فقهی هم با موافقت ها و مخالفت هایی همراه شده که در پایان نامه به آنها پرداخته شده است.

ب: ضرورت و اهمیت تحقیق

با عنایت به اینکه در جامعه‌ی اسلامی زندگی می‌کنیم و مسلمان هستیم زوجیهایی که دوست دارند فرزند خود را خودشان انتخاب کنند برخی از آنها به شدت دلواپس مشروعیت و اخلاقی بودن یا نبودن امر انتخاب جنسیت جنین هستند که با مشیت و اراده‌ی پروردگار منافاتی نداشته باشد و از آنجایی که تعیین جنسیت به دلایل غیر پزشکی در فرزند اول به وضوح نشانه‌ای از تبعیض جنسی دیده می‌شود از این رو در صدد برآمدیم تا در زمینه‌ی فقهی پژوهشی در این مورد انجام گیرد و نظر موافقان و مخالفان انتخاب جنسیت را مورد بررسی قرار داده تا به نتیجه‌ی مطلوب دست یابیم.

ج: اهداف تحقیق

هدف از انجام این تحقیق تبیین علمی تعیین جنسیت، تبیین اخلاقی و فقهی تعیین جنسیت، تعیین جنسیت به دلایل پزشکی و غیرپزشکی را با توجه به شروط و ضوابط مورد بررسی قرار گرفته تا اینکه مشخص شود آیا از نظر علمی صحت دارد و حکم شرعی و اخلاقی در مورد انتخاب جنسیت چیست.

د: سؤالات تحقیق

- ۱- تعیین جنسیت موضوع چه حکمی از احکام قرار می‌گیرد؟
- ۲- پدر و مادر در چه شرایطی می‌توانند متقاضی تعیین جنسیت جنین آینده خود شوند؟

ه: فرضیات تحقیق

- ۱- تعیین جنسیت جنین به خودی خود امری جایز است ولی بسته به شرایط خاص این حکم تغییر می‌کند.
- ۲- پدر و مادر حق دارند با توافق یکدیگر و با توجه به مسائل پزشکی از طرق مشروع، نسبت به تعیین جنسیت جنین خود اقدام کنند.

و: پیشینه‌ی تحقیق

تحقیق جنسیت جنین با مداخله پزشک و والدین یکی از موضوعات چالش برانگیز جهان معاصر بوده، درباره این مسأله هنوز تحقیق مفصل فقهی صورت نگرفته است ولی در برخی کشورهای اسلامی مقالاتی در این زمینه نوشته شده است با وجود این مسأله از نظر پزشکی و اخلاقی موضوع تحقیق‌های مختلفی بوده است. برخی از این تحقیق‌ها عبارتند از:

- دژکام، لطف الله - عباس زاده، محمد، درمان ناباروری و تعیین جنسیت در چالش با حکمت و عدل خداوند، فصلنامه علمی پژوهشی الهیات تطبیقی، زمستان ۱۳۹۰

- عمری، سامیه، احکام شرعی متعلقه با اختیار جنس الولود، دار عمادالدین - الاردن.

- مازن اسماعیل، هنیه - منال محمدرضا، العشی، اختیار جنس الجنین، سبب المرض الوراثی، مجله الجامعه الاسلامیه، المجلد السابع العشر، العدد الاول، ۲۰۰۹ م

العجیان، زیادبن عبدالحسین بن محمد، حکم اختیار جنس الجنین قبل الحمل فی الفقه الاسلامی،، جریده الشرق الاوسط العدد، ۲۰۰۹ م.

-نوری زاده، رقیه - هادی، نیاز - هنید، علی اکبر، چالش های اخلاقی تعیین جنسیت به دلایل غیر پزشکی به روش تشخیص ژنتیکی پیش از کاشت جنین، فصلنامه اخلاق پزشکی، ش ۱۲، تابستان ۱۳۸۹

با توجه به اینکه مقالاتی در این زمینه نوشته شده است نوآوری من در این زمینه این بود که تعیین جنس جنین را از دیدگاه همه ی مذاهب اسلامی و اخلاق و پزشکی مورد بحث و بررسی قرار دادم.

ز. روش تحقیق

این تحقیق با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای انجام می شود. پس از تبیین مفهومی با عنایت به آموزه های اخلاقی، فقهی، اقدام به بررسی جنبه های مختلف اخلاقی، فقهی آن می شود

ح: ساختار تحقیق

موضوع انتخابی در قالب یک مقدمه، چهار فصل، نتیجه گیری و پیشنهاد تدوین شده است. که در فصل اول به بررسی مفاهیم و واژگان کلیدی، در فصل دوم تعیین جنسیت از نظر پزشکی و در فصل سوم تعیین جنسیت از نظر فقهی و اخلاقی و در فصل چهارم ضوابط و شروط تعیین جنسیت پرداخته شده است.

فصل اول

مفاهیم و مسائل

مقدماتی

۱- مفهوم شناسی

در این فصل مفهوم واژگان کلیدی ابتدا مفهوم جنین و سپس مفهوم جنس و جنسیت مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۱- مفهوم جنین

با توجه به عنوان پایان نامه لازم است که جنین را از نظر لغوی و اصطلاحی فقهی و پزشکی مورد بررسی قرار دهیم که در زیر به تعریف هر کدام پرداخته شده است.

۱-۱-۱- جنین در لغت: جنین بر وزن فعلیل است؛ از جنه گرفته شده به معنای مخفی و پوشیده، جن به خاطر پوشیده بودن از چشم ها جن خوانده می شود و جنین نیز به خاطر پنهان بودن در شکم مادر جنین نامیده شده است. و گفته شده که هر پوشیده‌ای جنین است. جنین: فرزند مادامی که در شکم مادر است جنین نامیده می شود به این دلیل که در شکم مادر پنهان است و جمع جنین اجنه است.^۱

دکتر معین می نویسد: به موجودی که پس از لقاح تخمک بوسیله اسپرماتوزوئید و بعد از تقسیمات اولی سلول تخم حاصل می شود ولی هنوز دوران رشد خود را در داخل پوسته تخمک یا رحم مادر می گذراند جنین می گویند.^۲

۱-۱-۲- جنین در اصطلاح پزشکی: در علوم زیستی و جنین شناسی^۳ به موجود حاصل از لقاح از سه تا هشت هفتگی رویان^۴ و پس از هشت هفتگی تا زمان تولد جنین گفته‌اند.^۵ یا به عبارت دیگر؛ از ابتدای انعقاد نطفه تا پایان هفته سوم زایگوت^۶ و از هفته چهارم تا پایان هفته هشتم را امبریو^۷ یا رویان، و از هفته نهم تا زمان تولد فتوس^۸ یا جنین اطلاق می شود.^۹

^۱ - ابن منظور، محمدبن مكرم، لسان العرب، بيروت: دار صادر، بی تا، ج ۱۳، ص ۹۲-۹۴

^۲ - معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، امیر کبیر، ۱۳۴۲

^۳ - embryology

^۴ - embryo

^۵ - نوری، مسعود و حسینی آهق، مریم، «جنین»، دانشنامه جهان اسلام، تهران: بی تا، ۱۳۸۲، ج ۱۱، ص ۲۳۱.

^۶ - Zygote.

^۷ - Embryo.

^۸ Fetus.

^۹ - رجحان، محمد صادق، جنین شناسی کامل پزشکی، ص ۴، لانگمن، جان، رویان شناسی پزشکی، ص ۱۱،

تهران، سماط، ۱۳۷۶، ص ۱۱.

گروهی از پزشکان زمانی که فرزند در شکم مادر شکل انسانی بگیرد و سیستم معروف بدن را به خود بگیرد یعنی از ماه سوم حاملگی تا زمان ولادت را جنین می گویند، در حالی که برخی دیگر معتقدند که لفظ جنین تنها بر فرزندی اطلاق می شود که در شکم مادر است و بنیه اش شکل گرفته و چنانکه از شکم مادر زنده خارج شود می تواند به زندگیش ادامه دهد و این دوره در واقع از آغاز ماه هفتم تا زمان تولد است.^۱

آنچه در بین مردم مشهور است. دوران بارداری ۹ ماه است و قرآن کریم بدون اشاره به زمان، با جمله ((اجل مسمی، مدت معین)) و ((قدر معلوم و مدت معین)) زمان بارداری را مشخص و ثابت می داند. رحم قرارگاه و جایگاه استواری برای محصول بارداری است. ولی برای یک مدت زمان تعیین شده و تقریباً ثابت که به دوران بارداری معروف است و تقریباً ۲۸۰-۲۷۰ روز یا ۴۰ هفته، معادل ده ماه قمری یا نه ماه شمسی که پس از آن جنین قادر خواهد بود در دنیای جدید به زندگی خود ادامه دهد قرآن این مدت زمان را قدر معلوم یاد می کند و در سوره حج از این فاصله زمانی به نام اجل مسمی یعنی مدت از قبل تعیین شده یاد شده است اعجاز این آیات در این نیست که به مدت بارداری اشاره نموده، بلکه در این است که گفته است این مدت بهترین و مناسب ترین مدت ممکن است ((فقدرنا فنعم القادرون)) و اگر این مدت کم یا زیاد شود، زیان آن متوجه جنین یا مادر او خواهد شد. اگر مدت بارداری بیش از ۴۲ هفته به طول انجامد، بارداری طولانی نامیده می شود و مضراتی مانند: سختی زایمان، کاهش اکسیژن جنین و خطر مرگ را به همراه دارد. و اگر کمتر از ۳۸ هفته باشد، آن را زایمان زودرس می نامند و زیان های مانند: ضعف و ناتوانی سیستم دفاعی بدن نوزاد که ۵۰ درصد مبتلا به مرگ نوزادی میشود- آمادگی نوزادان برای ابتلاء به بیماری های یرقان و... به همراه دارد. لذا مدت بارداری طبیعی بین ۳۸ الی ۴۲ هفته می باشد.^۲

حاصل سخن این که، قرآن مقدار زمان بارداری را اندازه ای مشخص می داند و پزشکی نوین هم مدت زمان بارداری را تقریباً ثابت می داند و نشان می دهد که کشفیات جدید علمی، بار دیگر اشارات علمی قرآن را تبیین کرده است. اطبای قبل از اسلام مانند جالینوس (۲۱۰-۱۳۱م) و بعد از اسلام مانند ابن سینا (۳۷۰-۴۲۸ ق) ادعا کردند که با چشم خود شاهد به دنیا آمدن طفل بعد از

^۱ - عباد، حاتم امین محمد، تحکیم فی جنس جنین بین نظریات طیبیه و احکام شرعیه در اسه فقهیه مقارنه، مصر: دار الفکر جامع، بی تا، ص ۵.

^۲ - دیاب، قرقوز، طب در قرآن، ترجمه چراغی، انتشارات حفطی، تهران، ص ۹۹-۱۰۳، پاک نژاد، رضا، اولین دانشگاه آخرین پیامبر، کتابفروشی اسلامی، تهران، ج ۱۱، ص ۱۰۹، رضایی اصفهانی، محمدعلی، پژوهشی در اعجاز علمی قرآن، انتشارات مبین، رشت، ج ۲، ص ۵۱۴. لانگمن، جان، رویان شناسی، ترجمه بهادری، شکور، ص

شش ماه بوده اند.^۱ و هم چنین نقل تاریخی که چنین قضیه‌ای در زمان های مختلف اتفاق افتاده است؛ در کتاب ها بیان شده است

با بررسی در آیات مختلف نشان می دهد که قرآن به مسئله کمترین مدت بارداری اشاره کرده

است: **وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمَلُهُ وَفِصْلُهُ ثَلَاثُونَ**

شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ

وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾

احقاف (۱۵) مابراین توصیه کردیم که پدر و مادرش یکی کند مادرش او را با نام احمی می فرستیم، و با نام احمی بر زمین می بردارند؛ و دوران حمل و از شیر پاکش یاست ماه است؛ تا زمانی که به کمر قدرت و رشد برسد و به ال سامی ۱۹؛ بلخ کردی گذاشتند؛ پروردگارا! مرا فریق ده تا مگر از نعمت اندر که بر من و پروردارم دلدی بجای آورم و کارهای من انجام دهم که از آن شود؛ و فرزندان مرا صلح گردان؛ من بر ایشان توبانی کردم و توبه می گردانم و من از مسلمانم!» (۱۵)

*** وَادْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ**

لِمَنْ أَتَقَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٣﴾ (بقره / ۲۰۳) و خذرا در روزه در معنی یاد کند؛ (روزهای ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۴)

جی، و حرکث ثابت کند (و ذکر خذرا) در روز انجام ده کله آمزیرا ویت) و حرکث تا حیر کند (و سعی روز انجام ده نیز) کله آمزیرا ویت (۱۹) برای کسی که توبه می یابد کند. و از خذرا بر نیز ما

و باینده باینه بویشان او مشور خواهد شد (۲۰۳)

مفسران در تفسیر دو آیه فوق، این طور استنباط کرده اند که، طبق نص صریح آیه، مدت شیرخوارگی طفل دو سال تمام است معادل ۲۴ ماه می باشد و آیه دیگر مدت بارداری و شیرخواری را مجموعاً ۳۰ ماه می داند، با توجه به ۲۴ ماه شیرخواری طفل، مدت بارداری ۶ ماه می باشد یعنی ۲۴ ماه را از ۳۰ ماه کم نماییم، ۶ ماه که نشان از کوتاه ترین مدت بارداری است، باقی می ماند.^۲

پزشکی نوین به این نتیجه رسیده است که جنین اگر شش ماه تمام در رحم باشد، پس از تولد زنده خواهد ماند. هر چند تولد اینگونه را زایمان زودرس می نامند^۳ در آن موقع لازم است با مراقبت های ویژه و وصل دستگاه تنفسی و... می توان طفل را از حالت نارسا بودن بیرون آورد.^۱

۱ - مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ج ۲۷، ص ۱۵۳

۲ - مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ذیل همان آیه

۳ - لانگمن، رویان شناسی پزشکی، ص ۹۹.

در نتیجه، پیش از آن که دانش پزشکی به حداقل زمان لازم برای بارداری را کشف نماید. قرآن این مطلب را به روشنی بیان کرده است.

۱-۳-۱ جنین در اصطلاح فقهی: معنی اصطلاحی جنین در فقه، تفاوت چندانی با معنی لغوی آن ندارد به همین خاطر در کتب فقهی به ندرت به تعریف حمل یا جنین پرداخته‌اند^۲ و بیشتر به بحث دیه‌ی جنین و مراحل مختلف جنین یا حمل و میزان دیه در هر یک پرداخته‌اند به طور کلی در هر مذهب یک سری تعاریف در مورد جنین ذکر شده است که به توضیح آن پرداخته می‌شود.

۱-۳-۱-۱ مذهب حنفی: آنچه در رحم زن است حکم جنین پیدا نمی‌کند، مگر زمانی که بعضی از مظاهر خلقت در آن نمایان گردد، هر گاه بعضی از نشانه‌های انسانی در آن مشخص گردید حکم علقه، مضغه یا خون لخته شده‌ای را پیدا می‌کند که هنوز حقیقت مشخص شده‌ای ندارد.^۳ منظور از مظاهر خلقت مشخص شدن بعضی از اعضا و جوارح انسانی مثل ناخن‌ها، موها و... است.^۴

۱-۳-۱-۲ مذهب مالکی: هر آنچه زن آن را در رحمش حمل می‌کند از جمله علقه، خون جامد و... به آن جنین اطلاق می‌شود، مالکیه خون جامد را مخلوقی می‌شناسند که در حال رشد و تکامل بوده و منظور آن‌ها از خون جامد به عنوان جنین این است که اگر آب داغ بر روی آن بریزند ذوب نشود در غیر این صورت به آن جنین اطلاق نمی‌شود.^۵

۱-۳-۱-۳ مذهب شافعی: جمهور شافعیه معتقدند: هر گاه پزشکان متخصص تشخیص دهند موجودی که در رحم زن است ابتدای شکل‌گیری انسانی می‌باشد، جنین به آن اطلاق می‌شود و

۱ - طب در قرآن، ص ۲۲. اولین دانشگاه آخرین پیامبر، ج ۱۱، ص ۱۰۹. پژوهشی در اعجاز علمی قرآن، ج ۲، ص ۵۴۳-۵۴۰.

۲ - شربینی، محمدبن احمد، مغنی المحتاج، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی، ۱۹۹۱م، ج ۴، ص ۱۰۳؛ مکی عاملی، محمدبن جمال الدین، اللعه دمشقیه، تحقیق عبدالرحیم شیرازی، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی، ج ۱۰، ص ۲۸۶.

۳ - سرخسی، شمس الدین، المبسوط، مصر، مطبعه السعاده، ج ۳، ص ۲۱۳.

مرغینانی، علی بن ابی بکر بن عبدالجلیل، الهدایه شرح بدایه المبتدئی فقه الامام الاعظم ابی حنیفه، مصر، مکتبه المصطفی الباجی، ج ۴، ص ۵۲۶؛ ابن نجیم، الشیخ زین ابن ابراهیم بن محمد بن بکر الحنفی، البحر الرائق شرح کنز الدقائق، مصر، طبعه العلمیه، ج ۱، ص ۲۲۹.

۴ - ابن عابدین، محمد امین، رد المحتار علی الدرالمختار، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی، ج ۱، ص ۲۰۰.

۵ - خرشی، محمد بن عبدالله، حاشیه محمد بن عبدالله بن الخرش مالکی علی مختصر سیدی خلیل، بیروت، دارالکتب العلمیه، ج ۸، ص ۳۲؛ دسوقی، شمس الدین محمد، حاشیه الدسوقی علی شرح الکبیر، بیروت دارالفکر.

فرقی نمی کند مضغه باشد یا علقه، شکل انسانی به خود گرفته باشد یا خیر، مشروط به اینکه پزشکان تشخیص دهند ابتدای شکل گیری انسانی است، اما اگر پزشکان در تشخیص، شک و تردید داشتند چنین به آن اطلاق نمی شود. اما، امام محمد غزالی ابتدای حیات انسانی را زمان تلقیح نطفه قلمداد می کند و هر گونه تعدی و تجاوز بر می شمارد.^۲

۱-۳-۴- **مذهب حنبلی:** ابتدای حیات جنین زمانی است که شکل و صورت انسان در آن نمایان می شود اگر چه این تصویر به صورت مخفی و پوشیده باشد اما علم یقینی به آن حاصل شده باشد.^۳

۱-۳-۵- **مذهب امامی:** فقهای امامیه کودک در رحم مادر را جنین می گویند چون رحم مادر او را پوشانده است.^۴

۱-۳-۶- **مذهب ظاهری:** فقهای ظاهری نیز در صدد تعریف جنین برآمده اند. از نظر آن ها از مرحله علقه به بعد جنین اطلاق می شود و به حدیثی از حدیث ابن اسید در صحیح مسلم از پیامبر (ص) روایت کرده استدلال نموده اند " اذا مر بالنطفه، ثنتان و اربعون ليله بعث الله اليها ملكا فصورها و خلق سمعها و بصرها و جلدها و لحمها و عظامها ثم قال: يا رب اذكر ام انثى... ". ابن حزم می گوید: خلق در اینجا خلقتی کلی است که بعدا قوای سمعی و بصری و لامسه ای و... را پیدا می کند.^۵

از مجموع آن چه در منابع لغوی، همچنین متون فقهی مذاهب اسلامی آمده است، چنین به دست می آید که جنین فرزندی است که در شکم مادر است یا جنین حملی است که شکل گیری تمام یا بخشی از آن مسلم شده باشد.

۱- نووی، محی الدین بن شرف، **المجموع شرح المهدب**، بیروت، دارالفکر، ج ۲، ص ۵۴۹؛ شافعی، ابی عبدالله محمد بن ادریس، **الام**، بیروت، دارالمعرفه، ج ۶، ص ۸۵؛ رملی، الدین محمد بن ابی عباس، **نهایه المحتاج الی شرح المنهاج**، مصر، ج ۱، ص ۳۵۶.

۲- غزالی، محمد، **احیاء علوم الدین**، حلب، دار الوعی، ج ۲، ص ۵۱.

۳- ابن قدامه مقدسی، موفق الدین ابی محمد عبدالله بن عمر بن احمد، **المغنی علی مختصر الخرقی**، بیروت، دارالکتب العربی، ج ۷، ص ۵۳۷؛ بهوتی، منصور بن یوسف، **کشاف القناع عن متن القناع**، تحقیق مصطفی هلال، بیروت، دارالفکر، ج ۶، ص ۲۳.

۴- انصاری، محمد رضا، **جنین، دائره المعارف تشیع**، تهران، ج ۲، ۱۳۸۰.

۵- ابن حزم، ابو محمد علی بن احمد، **المحلی بالآثار**، عبدالقادر سلیمان البنداری، بیروت، دارالکتب العلمیه، ج ۷، ص ۲۶۶.